

ΔΥΟ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΑΝΩΝ
ΠΡΟΣ ΒΕΝΕΤΟΥΣ ΠΡΟΒΛΕΠΤΕΣ
(1593 ΚΑΙ 1594)

Οἱ κάτοικοι τῶν Σφακιῶν «*μέ τὰ μακρὰ μαλλιά καὶ τὰ μακρὰ γέ-
ρεια, μέ τὰ ψηλά στιβάνια, πού τὰ δένουν στή ζώνη καὶ ποτέ δέν τὰ
βγάζουν ἀπό τὰ πόδια τους, μέ τὸ μακρὸν ποκάμισο πού κρέμεται
μπροστά τους καὶ τὸ σπαθὶ πού βαστοῦν κατὰ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο, πού
περπατοῦν πάντα μέ τὸ τόξο στὸν ὦμο καὶ τὴ φαρέτρα γεμάτη βέλη
στή μέση*», ὅπως τοὺς περιγράφει ὁ Jacopo Foscarini στήν
ἔκθεσή του τὸ 1579¹, ἀπασχόλησαν κάθε Γενικὸ Προβλεπτὴ πού ἐρχό-
ταν στὸ «Βασίλειο τῆς Κρήτης». Ὁ ἀτίθασος, ἀγέρωχος καὶ φιλοπό-
λεμος χαρακτήρας τους, ἢ ἀπαράμιλλη εἰδικότητά τους στή χρήση τοῦ
τόξου καὶ τοῦ ἀρκοβουζίου² προκαλοῦσαν πάντοτε τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδια-
φέρον τῶν ἀπεσταλμένων τῆς βενετσάνικης ἐξουσίας. «*Οἱ ἐνετοὶ ρέκτω-
ρες Χανίων καὶ οἱ προβλεπταὶ προσεπάθουν νὰ τοὺς συγκρατήσουν εἰ-
ρηρικῶς, ἵνα μὴ κατέρχονται ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἐνοχλῶσι διὰ τῶν ἐπι-
δρομῶν τοὺς κατωμερίτας ἐνετοὺς καὶ ἐντοπίους*»³. Πρᾶγμα ὅμως πού,
ὡς φαίνεται, δέν κατόρθωσαν. Γιατὶ ἦταν τέτια τὰ ζητήματα καὶ οἱ
ἐνοχλήσεις πού προκαλοῦσαν οἱ Σφακιανοὶ στήν ἐξουσία τῆς Βενετίας,
ὥστε ὁ Γενικὸς Προβλεπτὴς Μαρίνος Καβάλλι (1571 - 1573), πού
πέρασε τὰ Σφακιὰ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, «*αἰχμαλωτίσας καὶ ἐξοσί-
ρίσας πολλοὺς καὶ πυροπολήσας καὶ κατεδαφίσας τὰς οἰκίας των*»⁴, ἀναγ-
κάστηκε νὰ φωνάξει στή Γερουσία τῆς Βενετίας ὅτι «*γιὰ νὰ ἡσυχάσει
ἡ Κρήτη, πρέπει νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴ μέση οἱ Πάτεροι καὶ οἱ Παπαδό-
πουλοι, γιατί αὐτοὶ εἶναι πού ληστεύουν τὴ Μεσαρέα, τὸ Ψυχρὸ καὶ ὄλη*

¹) Βλ. Veneto Archivio di Stato (V. A. S.), Relazioni LXXVIII, relaz. di Jacopo Foscarini.

²) «...Sono per il più huomini bellicosi et assuefatti a tirar l'arco et a adoperar l'archibuso...» (V.A.S., Relazioni LXXIX, relaz. di Zuanne Mocenigo, 1593) «...erano al tempo del Corner al numero di cento famiglie di gente fiera et di mala qualità». Βλ. Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεία τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, τόμ. III (ἀνέκδοτος).

³) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, Ἡ Ἑνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, Ἀθῆναι 1939, σ. 142.

⁴) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, ὅ.π. σ. 143.

τὴν περιφέρεια τῶν Χανιῶν καὶ τῆς 'Ρέθυμνος»⁵. Γι' αὐτὸ ἡ Βενετία ἦταν ἀναγκασμένη νὰ διοικεῖ τὰ Σφακιά ὄχι μὲ καστελλάνο, ὅπως διοικούνταν οἱ ἄλλες ἐπαρχίες τῆς Κρήτης, οἱ καστελλανίες λεγόμενες, ἀλλὰ μὲ Προβλεπτὴ (Pronveditore)⁶ ποῦ εἶχε μεγαλύτερη ἐξουσία.

Ἐπειτα ἀπὸ τὶς μεγάλες καταστροφές τοῦ Καβάλλι ἐπεσκέφθη τὸ 1575 τὰ Σφακιά ὁ Γενικὸς Προβλεπτής Jacopo Foscarini (1574-1578) καὶ ἔκλεισε συνθήκη μὲ τοὺς Σφακιανούς, τοὺς Πάτερους καὶ τοὺς Παπαδόπουλους. Μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ ἀμνηστεύθηκε τὸ παρελθόν, ἐπετράπη ἡ ἐπάνοδος τῶν ἐξορίστων καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν κατεδαφισμένων σπιτιῶν τους, μὲ τὸν ὄρο ὅμως νὰ παραδίδουν τοὺς ἐνόχους γιὰ κλοπές, φόνους κλπ. στὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ πηγαίνουν δυὸ φορές τὸ χρόνο στὰ Χανιά, τὴν 1 τοῦ Μάρτη καὶ τὴν 1 τοῦ Ὀκτώβρη, γιὰ νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὸν ὄρο τῆς συνθήκης⁷.

Ὁ Giulio de Garzoni, σύνδικος καὶ ἐξεταστής τῆς Ἀνατολῆς, ποῦ ἐπεσκέφθη κι' αὐτὸς τὴν Κρήτη τὸ 1584, δέκα χρόνια μετὰ τὸ Φοσκαρίνι, ἀναφέρει στὴν ἐκθέσὶ του⁸: «ἡ κυρία ἀρρομὴ τῆς ἐχθρότητάς των προέρχεται, ὅπως μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω, ἀπὸ τοὺς Καβαλλιέρους, τοὺς Βενετοὺς δηλαδὴ φευδάρχεις, ποῦ μισοῦν τοὺς Σφακιανούς, γιὰτὶ δὲν ἔχουν ἀπ' αὐτοὺς καμμιὰ ὠφέλεια καὶ μεταχειρίζονται ὅ,τι μποροῦν γιὰ νὰ τοὺς παριστάνουν στοὺς ρέκτωρες σὰν ἀκόλαστους, κλέφτες καὶ φονιάδες»⁹. Ἀπὸ τοὺς 500 Σφακιανούς ποῦ ὑποδέχθησαν τὸν Γκαρτσόνι, οἱ 200 ἦταν Πάτεροι¹⁰. Οἱ Παπαδόπουλοι ποῦ κατοικοῦσαν στὸ Φρούριο τοῦ Ἁγίου Νικήτα (Φραγκοκάστελλο), δὲν παρευρέθησαν στὴν ὑποδοχὴ τοῦ Γκαρτσόνι, γιὰτὶ μισοῦσαν τοὺς Πάτερους, καὶ ἀναγκάστηκε νὰ πάει στὴν περιφέρειά τους, γιὰ νὰ τοὺς ἐπισκεφθεῖ κι' αὐτούς, «οἱ ὅποιοι ἐπαρηγορήθησαν διότι, ὄντες ὀλιγώτεροι τῶν ἀντιζήλων των Πάτερων, ἐστενοχωροῦντο περισσότερο καὶ ἐξημιούνητο ἐκ τῆς ἀναρχίας»¹¹.

⁵) Βλ. Σ. Θεοτόκη, Ἡ Κρήτη τὸ 1570, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» 1933, σ. 330 (ὅπου περίληψη ἀπὸ τὴν ἐκθέσιν τοῦ Καβάλλι).

⁶) Σ. Ξανθοῦδίδης, ὅ.π. σ. 13 καὶ 15.

⁷) Αὐτ. σ. 145.

⁸) Βλ. Ἀγαθ. Ξηροῦχάκη, Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή, Κρήτη καὶ Ἐπτάνησος, Ἀθῆναι 1934, σ. 234.

⁹) Βλ. καὶ Σ. Ξανθοῦδίδης, ὅ.π. σ. 146.

¹⁰) «... fui incontrato da cinquecento uomini tutti armati d'archibusi et archi, tra quali vi era la famiglia de Pateri al numero di dugento uomini. Li Papadopuli suoi contrari non si videro per l'inimicizia...». (Ἀγαθ. Ξηροῦχάκη, ὅ.π. σελ. 235).

¹¹) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδης, ὅ.π. σ. 147. Βλ. καὶ Ἀ. Ξηροῦχάκη, ὅ.π. σ. 236 (τὸ κεείμενο).

“Ὅλα τὰ ἔγγραφα τῆς Βενετοκρατίας πού ἔχω ὑπ’ ὄψη μου, ἀναφέρουν ὅτι οἱ Σφακιανοὶ διαιροῦνταν κυρίως σὲ δυὸ γενιές: τὴ γενιά τῶν Πάτερων καὶ τὴ γενιά τῶν Παπαδόπουλων. Ὁ Ἰούλιος Γκαρτσόνι στὴν ἐκθέσή του, πού ἀναφέρω παραπάνω, γράφει ὅτι οἱ Πάτεροι καὶ οἱ Παπαδόπουλοι ἦσαν ἀπόγονοι δυὸ ἀδελφῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας ἦταν Πατέρας, δηλαδὴ καλόγηρος, καὶ ὁ ἄλλος Παπᾶς, καὶ ὅτι ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ τῶν γεναρχῶν πῆραν τὶς ἐπωνυμίες οἱ ἀπόγονοί τους¹².

Ἄγνωστο γιὰ ποιὸ λόγο εἶχεν ἀναπτυχθεῖ μεταξύ τους ἄσπονδο μῖσος ἀπὸ παλαιότερη ἐποχὴ, μῖσος σχεδὸν ἔμφυτο, ὅπως ἀναφέρει ὁ Μοτσενίγχο¹³. Ἴσως, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, αἰτία τοῦ μίσους αὐτοῦ ἦταν οἱ κλοπὲς μεταξύ τους¹⁴. Πολλὲς φορὲς συμφιλιώνονταν. Μὰ πάλι οἱ Πάτεροι ξανάρχιζαν τὶς ἐπιθέσεις μὲ διάφορες προσβολὲς καὶ κλοπές, τὶς ὁποῖες ἀνταπέδιδαν οἱ Παπαδόπουλοι, καὶ ἔτσι ζοῦσαν σὲ διαρκεῖς ἔριδες¹⁵.

Τὴν κατάσταση αὐτὴ ἐνίσχυε καὶ ἡ ἔλλειψη ἀπονομῆς δικαιοσύνης στὴν περιφέρεια ἐκείνη, ὅπου, ὅπως ἀναφέρουν καὶ οἱ βενετσάνοι Γενικοὶ Προβλεπτῆς στὶς ἐκθέσεις τους καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Σφακιανοὶ στὶς ἀναφορὲς τους, δὲν ὑπῆρχε κανένας δικαστὴς γιὰ νὰ ἐπιβάλλει στοὺς κακοποιοὺς τὶς ποινὲς πού ταίριαζαν στὰ ἐγκλήματά τους. Εἴτε ἀπὸ φόβο, εἴτε ἀπὸ ἄλλες ἀφορμὲς ἀπόφευγαν νὰ ἐγκαθίστανται στὰ Σφακιά οἱ Προβλεπτῆς πού διορίζονταν καὶ ἔστελναν γιὰ ἀντικαταστάτες τους, ὅταν δὲν ἔμεναν ἐντελῶς κενὲς οἱ θέσεις τους, ἀνθρώπους ἀνίκανους, πού πολλὲς φορὲς δὲν εἶχαν καμμιάν ὑπόληψη.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ δὲν ἦταν βέβαια εὐχάριστη στὴ Γαληνότατη Δημοκρατία, γιὰτὶ δημιουργοῦσε μιὰ διαρκῆ ἐστία ταραχῶν, πού θὰ μπορούσε νὰ ἔχει κακὰ, γι’ αὐτὴν, ἀποτελέσματα. Δὲν εἶχε ξεχάσει ἄλλωστε τὴν ἐξέγερση τῶν Σφακιανῶν τοῦ 1319¹⁶, οὔτε τὰ συμβάντα τοῦ

¹²) «... Sono partiti in due prole, l’una detta Patera et l’altra Papadopullo, discesi per quanto dicono da due fratelli, l’uno Patera che vuol dire capo dei monaci et l’altro Papà cioè prete . . . » (Α. Ξηροουχάκη, ὁ.π. σ. 234).

¹³) « . . . Sono detti Sfacchiotti divisi fra loro in fattioni diverse; le quali però tutte hanno dipendenza di due sole principali, che sono quella de Pateri, et quella de Papadopulli; fralle quali, per invecchiate inimicitie, che con alcun rimedio finhora non si sono potute estinguere, vive un’ odio quasi naturale . . . » (Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, Ἡράκλειον 1940, τόμ. I, σ. 9).

¹⁴) «...i rubbamenti stessi, da quali per il più sogliono trar l’origine le lor discordie...» (Σ. Γ. Σπανάκη, ὁ.π. σ. 11).

¹⁵) Βλ. Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. III.

¹⁶) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, ὁ.π. σ. 73.

1367, οὔτε τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1570, ποὺ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ στὸ Μαρίνο Καβάλλι νὰ πατήσῃ τὰ Σφακιά καὶ νὰ ἐπιφέρει τόσες καὶ τόσες καταστροφές. Γι' αὐτὸ εἶχε συμφέρο νὰ φέρεῖ, μὲ κάθε τρόπο, κάποια ἡσυχία στὴν περιφέρεια ἐκείνη καὶ ἡ προσπάθειά της αὐτὴ δίδει τὴν ἐξήγηση γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων τῶν Γενικῶν Προβλεπτῶν. Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπίσημες ἀρχές ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἡσυχία αὐτὴ καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους εἶχαν λόγους νὰ μὴν εὐνοοῦν τὶς διαρκεῖς ἀναταραχές στὸν τόπο τους, ἐκεῖνοι ποὺ «*ποθοῦσαν τὴν εἰρήνην καὶ θέλαν νὰ ζήσουν ἡσυχοὶ στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαληνότητος, στὴν ὁποία θέλαν νὰ δείξουν πὼς ἦταν πιστοὶ σ' αὐτή*»¹⁷. Κι' αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ «*ταπεινότατοι δοῦλοι καὶ πιστοὶ θεράποντες*» ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποβάλουν αἰτήσεις ἐπὶ αἰτήσεων στοὺς Βενετοὺς Γενικοὺς Προβλεπτές, ζητώντας νὰ τοὺς σταλεῖ ἓνας Προβλεπτὴς μὲ ἀνώτατη ἐξουσία, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλει καὶ αὐτὴ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου.

Τὴν πρώτη τους αἴτηση ὑπόβαλαν στὸν Zuanne Mocenigo κατὰ τὴν πρώτη προνvedaglia του. Ὁ Μοτσενίγκο τὴ διαβίβασε μὲ ἔγγραφό του στὶς 18-8-1591 στὸ Gran Consiglio, μὰ δὲν ἐδόθη καμμιά ἀπάντηση¹⁸, καὶ γι' αὐτὸ ἀποφασίζουν νὰ ὑποβάλουν στὸν ἴδιο καὶ δεύτερη. Μὰ καὶ αὐτὴ πῆρε, φαίνεται, τὴν τύχη τῆς προηγούμενης. Ἀπελπισμένοι οἱ Σφακιανοὶ ἀναγκάζονται νὰ ὑποβάλουν καὶ τρίτη αἴτηση τὸν ἐπόμενο χρόνο 1594 στὸν Προβλεπτὴ τῶν Χανιῶν Filippo Pasqualigo, ἐπιμένοντας στὸ διορισμὸ Προβλεπτῆ, γιὰ νὰ «*ἐλευθερώσει ἀπὸ μεγάλη σκλαβιά καὶ ἀναστατώσεις καὶ αὐτοὺς καὶ τὸν τόπο*»¹⁹. Ὁ Πασκουαλίγκο διαβίβασε καὶ αὐτὸς τὴν ἀναφορὰ τῶν Σφακιανῶν στὸ Eccellentissimo Collegio, κάνοντας καὶ τὴ σχετικὴ σύσταση²⁰. Μὰ κι' αὐτὴ πῆρε τὴν τύχη τῶν προηγούμενων, ὡς φαίνεται, ἀφοῦ ἡ κατάστασις ἐξακολούθησε νὰ παραμένει ἀμετάβλητη, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ ἀναφορὰ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Beneto Moro τοῦ 1602. Γιατὶ κι' αὐτὸς ἀναφέρει: «*οἱ Σφακιανοὶ ζοῦν διαιρεμένοι σὲ δυὸ φατρίες, ἀντίθετες μεταξὺ τους, χωρισμένες πολλὰς φορὰς μὲ αἷμα, τὴ φατρία τῶν Πάτερων καὶ τὴ φατρία τῶν Παπαδόπουλων. Καὶ γιὰ νὰ μπεῖ τέρμα στὴν κατάστασις αὐτὴ, δὲν*

¹⁷) Βλ. παρακάτω σελ. 437.

¹⁸) «... Mi risolsi di rappresentare il tutto alla S(ereni)tà V(ostra) con mie lettere di X Agosto 1591.... ma però non ne hebbi mai risposta alcuna...» (V.A.S. Relazioni LXXIX: Relaz. di Zuanne Mocenigo, 1593).

¹⁹) Βλ. παρακάτω σ. 441.

²⁰) «... ho perciò al mio giunger in questa Città presentata quella Scrittura nell' eccellentissimo Collegio; affine che dalla prudentia di quei Signori eccellentissimi sia deliberato quello che le parerà convenire...» (Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. III).

ὑπάρχει ἄλλος τρόπος παρὰ νὰ διοριστεῖ γιὰ νὰ τοὺς διοικήσει ἄνθρωπος ντυμένος μὲ πορφύρα, πὺν νὰ ἔχει ἐξουσία καὶ δύναμη νὰ προστατεύσει τοὺς καλοὺς καὶ νὰ χαλιναγωγεῖ τοὺς κακοὺς»²¹.

Φαίνεται πὺς ἡ Γαληνότατη κάμφθηκε ἐπὶ τέλους ἀπὸ τὶς ἐπικλήσεις αὐτὲς καὶ ἱκανοποίησε, μερικὰ ἔστω, τὴν ἐπιθυμία τῶν Σφακιανῶν. Τοῦλάχιστον ἀπὸ τότε, ἡ στάση τῶν Σφακιανῶν μεταβλήθηκε. Ὁ Γενικὸς Προβλεπτῆς Pietro Bondumier ἀναφέρει στὴν ἐκθεσὴ του τὸ 1619: «Οἱ Παπαδόπουλοι, δόξα νὰ ἔχει ὁ Θεός, εἶναι πειθαρχικότατοι ὑπὸ τὴ διοίκησή μου»²². Βέβαιο εἶναι πάντως ὅτι τὸ 1639 ἀναφέρεται Προβλεπτῆς τῶν Σφακιῶν, διορισμένος ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῶν 10 τοῦ Χάντακα²³.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Οἱ δυὸ ἀναφορὲς τῶν Σφακιανῶν πὺν δημοσιεύω παρακάτω εἶναι παρμένες ἀπὸ τὸ Veneto Archivio di Stato (V.A.S). Ἡ πρώτη παρατίθεται στὴ δεύτερη ἐκθεση τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Zuanne Mocenigo, πὺν ὑποβλήθηκε τὸ 1593 στὴ Σύγκλητο τῆς Βενετίας. «Δὲ θεώρησα, γράφει, ἄσκοπο νὰ τὴν παραθέσω αὐτούσια γιὰ νὰ καταλάβει καλύτερα τὴν κατάσταση ἡ Γαληνότατη»²⁴.

Ἡ δεύτερη παρατίθεται στὴν ἐκθεση τοῦ Προβλεπτῆ τῶν Χανιῶν Filippo Pasqualigo, πὺν ὑποβλήθηκε στὴ Σύγκλητο τὸ ἐπόμενο ἔτος 1594²⁵. Ἐνῶ στὴν πρώτη ἀναφορὰ δὲν παρατίθενται τὰ ὀνόματα ἐκείνων πὺν τὴν ὑπόγραψαν, ὁ Πασκουαλίγκο, γιὰ νὰ προσδώσει ἴσως μεγαλύτερο κῦρος στὴ δεύτερη, τὰ ἀναγράφει ἕνα πρὸς ἕνα.

Τὰ πρωτότυπα τῶν αἰτήσεων αὐτῶν ἦσαν συνταγμένα στὰ ἑλληνικὰ καὶ μεταφράστηκαν ἔπειτα στὴν ἐπίσημη βενετσάνικη διάλεκτο, «in franco», ὡπως ἀναφέρεται στὴ δεύτερη ἀναφορὰ. Θὰ εἶχαν συνταχθεῖ στὸ μειξοβάρβαρο καὶ μειξοσόλοικο ἑλληνικὸ ἰδίωμα, πὺν ἐπικρατοῦσε τότε στὴν Κρήτη καὶ ἀπαντᾶται καὶ σὲ ἄλλα δημόσια ἑλληνικὰ ἔγγραφα τῆς ἴδιας ἐποχῆς²⁶. Κι' ἔτσι, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἡ ἀρχικὴ κακὴ σύνταξη τῶν ἐγγράφων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ κακὴ τους μετάφραση στὴν ὄχι λιγότερο μειξοσόλοικη βενετσάνικη διάλεκτο δυσκολεύουν τὴν κατανόηση τῶν ἐγγράφων. Γι' αὐτὸ θεώρησα σκόπιμο νὰ παραθέσω

²¹) Βλ. Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. IV (ἀνέκδοτος).

²²) V.A.S., Relazioni LXXIX. Relaz. di Pietro Bondumier, 1619.

²³) V.A.S., Relazioni LXXX. Relaz. di Isepo Civran, 1639.

²⁴) V.A.S., Relazioni LXXIX. Relaz. di Zuanne Mocenigo, 1593.

²⁵) Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. III.

²⁶) Βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, Κρητικὰ Συμβόλαια ἐκ τῆς Ἑνετοκρατίας, «Χριστιανικὴ Κρήτη» Α' (1912), σ. 1-288.

κάτω ἀπὸ τὸ βενετσάνικο κείμενο καὶ μετάφρασή του στὰ ἑλληνικά, γιὰ νὰ διευκολύνω κυρίως ἐκείνους πὺν δὲν θὰ μπορούσαν νὰ μελετήσουν τὰ πρωτότυπα.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ *

SCRITTURA PRESENTATA A DI 4 GIUGNO 1593 ALLA CANEA ALL' ILL(USTRISSIMO)MO S(IGNO)R ZUANNE MOCENIGO PROV(VEDITO)R GEN(ERA)LE NEL REGNO DI CANDIA, DA DIVERSI SFACCHIOTTI DELLE PROLI PATERA, ET PAPADOPULLA.

Già che l'Ecc(ellen)za V(ostra) Ill(ustrissi)ma ha per sua benignità interposto l'auttorità sua nella riconciliatione seguita tra noi Pateri, et Papadopulli humilissimi suoi serv(ito)ri et per sua gratia ancora ci ha dato intentione di haver la protettione nostra, mentre, osservando la pace giurata nelle sue mani, si mostreremo, come dovemo, obedienti servi, et sudditi al nostro S(erenissi)mo Principe et natural S(igno)re dando nelle mani degl' Ecc(ellentissi)mi s(igno)ri G(e)n(er)ali, che per tempo saranno in questo Regno li mal fattori, et in absentia loro agl'altri Ill(ustrissi)mi et cl(arissi)mi Rappresentanti di S(ua) S(ereni)tà prendemo ardire di riverent(em)te comparer a piedi suoi, et supplicarla, che con la sua prudenza vada consideran-

ΕΙΓΓΡΑΦΟ ΠΟΥ ΕΠΙΔΟΘΗΚΕ ΣΤΙΣ 4 ΙΟΥΝΙΟΥ 1593 ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ ΣΤΟΝ ΕΚΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟ ΙΩΑΝΝΗ ΜΟΤΣΕΝΙΓΚΟ, ΓΕΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΕΠΤΗ ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΣΦΑΚΙΑΝΟΥΣ ΤΩΝ ΓΕΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΩΝ.

Μιὰ πὺν ἡ ἐκλαμπρότατη Ἐξοχότητά Σας εὐδόκησε νὰ μεσολαβῆσει μὲ τὸ κῦρος Της γιὰ τὴ συμφιλίωση πὺν ἔγινε μεταξὺ μας, τῶν ταπεινότατων δούλων Της Πάτερων καὶ Παπαδόπουλων, καὶ ἀκόμη μᾶς ἐξεδήλωσε τὴν πρόθεσή Της ν' ἀναλάβει τὴν προστασία μας, τώρα πὺν, διατηρώντας τὴν ἐλθῆνη πὺν ὀρκιστήκαμε σιὰ ἴδια Της τὰ χέρια, θ' ἀποδειχτοῦμε, ὅπως ὀφείλομε, πιστοὶ δούλοι καὶ ὑπήκοοι τοῦ Γαληνότατου Ἄρχοντά μας καὶ φυσικοῦ Κυρίου μας, παραδίδοντας τοὺς κακοποιοὺς στοὺς ἐξοχότατους κυρίους στρατηγοὺς πὺν θὰ βρίσκονται σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο κατὰ τὴ σύλληψή τους, ἢ, ἂν ἀπουσιάζουν ἐκεῖνοι, στοὺς ἄλλους ἐξοχότατους καὶ ἐκλαμπρότατους ἀντιπροσώπους τοῦ Γαληνότατου Ἄρχοντά μας, παίρνομε τὸ θάρρος νὰ παρουσιαστοῦμε μὲ σεβασμὸ προστὰ σιὰ πόδια Της καὶ νὰ Τὴν παρακαλέσομε, ὅπως μὲ τὴ

* Διατήρησα τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη τοῦ πρωτότυπου.

do, se mentre siamo commandati da Prov(vedito)ri di così poca auttorità, et che alle volte sono anco di poca stima, essendo così lontani dalla Città, et in siti così forti, potemo noi immediate presentar li rei nelle forze della giustitia; poiche innanzi che venga ordine dall' Ill(ustrissi)mo Reggimento di Candia, hanno comodità di salvarsi, et passare le prime furie, non essendovi chi li perseguiti, ne giudice che si curi, o possi haverli nelle mani, stanno nelle case loro, et si mettono con gl'altri malfattori, et banditi, et si fanno così forti, che diff(icilmen)te noi poi, che desideramo la pace, et la quiete, et di spender le proprie vite in servizio di questa S(erenissi)ma Rep(ubli)ca, nonche di mostrarsi fedeli, li potemo ritenere. Di maniera che quando la giudicasse, che fusse di servizio publico, come saria in effello, essendovi pochi, se ben habbiamo tutti fama di esser inobedienti, che vogliano star in contumacia della giustitia, con humil supp(licatio)ne ricerchamo, che ci sia procurato un Prov(vedito)re da S(ua) S(ereni)tà con auttorità suprema sopra di noi, che stia alla Sfachia, ovvero a Franco-castelo; affinche subito possi dar quelle pene alli tristi, che li delitti

φρόνησή Της σκεφθεῖ καὶ μελετήσῃ, ἔάν, μιὰ πὸν διοικούμεσθε ἀπὸ Προβλεπτῆς μὲ τόσο περιορισμένη ἐξουσία, πὸν πολλὰς φορὰς δὲν ἔχουν καὶ πολλὴν ἐκτίμησιν, ἐπειδὴ βρίσκονται τόσο μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ σὲ τόπους τόσο ὀχυροὺς, μπορούμε νὰ παραδίδομε τοὺς ἐνόχους ἀμέσως στὴν ἐξουσία τῆς Δικαιοσύνης· ἀροῦ, ὥσπιν νὰ ἔρῃ ἡ διαταγὴ ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρότατη Λιοίκηση τοῦ Χάντακα, ἔχουν τὴν εὐχέρεια νὰ σωθοῦν καὶ νὰ περάσουν τὴν πρώτη κατακραυγὴ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει κανένας πὸν νὰ τοὺς καταδιώξῃ, οὔτε δικαστὴς πὸν νὰ φροντίσῃ γι' αὐτό, ἢ νὰ μπορέσῃ νὰ τοὺς συλλάβῃ, παραμένουν στὰ σπίτια τους καὶ ἐνώνονται μὲ τοὺς ἄλλους κακοποιοὺς καὶ ληστὲς καὶ γίνονται τόσο δυνατοί, ὥστε ἔπειτα ἐμεῖς, πὸν ποινοῦμε τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἡσυχία καὶ θέλομε νὰ περάσομε τὴ ζωὴ μας στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαληνότατης αὐτῆς Δημοκρατίας καὶ ἀκόμη νὰ δειχτοῦμε πιστοὶ σ' αὐτή, δύσκολα μπορούμε νὰ τοὺς περιορίσομε· ὥστε, ἔάν ἡ Ἐξοχότητά Σας νομίζει, πὸς θὰ ἐξυπηρετηθεῖ τὸ κοινὸ καλό, ὅπως πραγματικὰ θὰ ἐξυπηρετηθεῖ, ἐπειδὴ, ἐκεῖνοι πὸν θὰ θέλουν νὰ φηγοδικοῦν — ἂν καὶ ἔχομε τὴ φήμη πὸς εἴμασθε ὅλοι ἀπειθεῖς — θὰ εἶναι λίγοι, ἱκετεύομε ταπεινὰ νὰ μᾶς διορίσῃ ἡ Γαληνότατη ἓνα Προβλεπτῆ, μὲ ἐξουσία ὑπέροχη πάνω σὲ ὅλους μας, πὸν νὰ μένῃ στὰ Σφακιά ἢ στὸ Φραγκοκάστελλο, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ ἀμέσως στοὺς κακοποιοὺς τὶς ποινὲς ἐκεῖνες πὸν ἀρμόζουν στὰ ἐγκλήματά τους.

loro ricercassero: perche si come sa V(ostra) S(ignori)a Ill(ustris-si)ma S(ua) S(ereni)tà potrà essere certa di haver più obediènza da noi, et per tema della vita, et della robba, sopra le quali sarà fatta immediate l'essecutione, se le mostreremo più obedienti noi, che altri sudditi. Et si come buona parte di noi Papadopulli, cioè quelli delli Casali Pathianò²⁷, et Gogna²⁸, per esser in questo Terr(it)orio della Canea, siamo sottoposti al Prou(vedito)r della Sfacchia; così non saria se non bene quando S(ua) S(ereni)tà restasse servita di mandar questo Prou(vedito)r di sottoponer anco alla sua giurisdittione il resto di noi Papadopulli, che habitamo nelli Casali Capsodassi²⁹, Scalotti, Agalè³⁰, Rodachino, F'inichia, et Seglia Terr(it)orio di Rethimo³¹; perche confinando con la Sfacchia potremo facilmente esser suffragati nelle occorrenze nostre dalla giustitia, et esser anco puniti, quando falleremo; et a questo modo essendovi chi faccia ragione a chi la ricercherà, et

Γιατί, ἄν, ὅπως ἀντιλαμβάνεται ἡ ἐκλαμπρότατη Ἐξοχότητά Σας, ὁ Γαληνότατος Ἄρχοντάς μας μπορέσει νά ᾖ βέβαιος ὅτι θά ᾖ χει περυσότερη ὑπακοή ἀπὸ μᾶς, γιατί φοβόμαστε τόσο γιὰ τὴ ζωὴ μας ὅσο καὶ γιὰ τὴν περιουσία μας, πὸν πᾶνω σ' αὐτὰ θά γίνεται ἀμέσως ἢ ἐκτέλεση, τότε θά ἀποδειχτοῦμε πὸ πειθαρχικοὶ ἀπὸ ἄλλους ὑπηκόους. Καὶ ἐπειδὴ ἄρκετοὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς Παπαδόπουλους, τῶν χωριῶν δηλαδὴ Παθιανὸ καὶ Γωνιά, ὑπαγόμαστε στὸν Προβλεπτὴ τῶν Σφακιῶν, βέβαια καλὸ θά ᾖτανε, στὴν περίπτωση πὸν ἡ Γαληνότατη θά εὐκολύνονταν γὰ στείλει αὐτὸν τὸν Προβλεπτὴ, γὰ ὑπαγάγει στὴ δικαιοδοσία του καὶ τοὺς ὑπόλοιπους ἀπὸ μᾶς Παπαδόπουλους, πὸν κατοικοῦμε στὰ χωριά Καψοδάσο, Σκαλωτή, Ἀγαλέ, Ροδάκινο, Φοινικιά καὶ Σελιά τῆς περιφέρειας τοῦ Ρεθύμνου. Γιατί, ἀποκτώντας τὰ ἴδια σύνορα μὲ τὰ Σφακιά εὐκολα θά μπορούμε νὰ ἐξυπηρετοῦμαστε ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη σὲ κάθε ἀνάγκη πὸν θά μᾶς λάχει καὶ ἀκόμη νὰ τιμωροῦμαστε, ὅταν θά σφάλουμε. Κι' ἔτσι, ὅταν ὑπάρχει κάποιος πὸν θά δώσει τὸ δίκιο σ' ὅποιο

²⁷) Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Πατσιανό, πὸν, μαζί μὲ τὸ χωριὸ Καψοδάσο, ὑπαγότανε στὴν περιφέρεια τοῦ Φραγκοκάστελλου (Σ. Ξανθοῦ δίδη, Ἡ Ἐνετοκρατία κλπ., σ. 142).

²⁸) Τὸ χωριὸ Ἀσὴ Γωνιά. Ἡ ἐπωνομασία Ἀσὴ δόθηκε ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

²⁹) Ἀναφέρεται καὶ οἰκογένειακὸ ἐπώνυμο Καψοδάσος (Pir. Noiret, Documents Inédits, Paris 1892).

³⁰) Τὸ σημερινὸ χωριὸ Ἀργουλές, ὅπως δείχνει καὶ ἡ σειρά τῶν ὀνομάτων.

³¹) Τὰ τρία χωριά, Καψοδάσος, Σκαλωτή καὶ Ἀργουλές ὑπήχθησαν στὰ Σφακιά ἀπὸ τὸ 1866 (Γ. Παπαδοπετράκη, Ἱστορία τῶν Σφακιῶν, Ἀθῆναι 1888, σ. 34).

sarà offeso, non procurerà di farsela da se. Il che habbiamo voluto riverentemente dire a V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma affinche ella possi esser sicura del desiderio, che havemo di viver con quella pace, et con più fondamento di doverla osservare, che mai habbiamo fatto al presente, così per inclination naturale nelli buoni, come in tutli per la tema della giustitia, che V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma essercita verso tutli, et alla sua buona gratia humilm(en)te si racc(omandiam)o.

COPIA DALLA PRESENTATA ALL' ILL(USTRISSIMO) S(IGNOR) FILIPPO PASQUALIGO PROV(VEDITO)R DELLA CANEA SOTTO DI 27 OTTOBRE 1594, PER GL' INFRANOMINATI SFACCHIOTTI, TRADOTTA DA GRECO IN FRANCO COME STA ET GIACE.

Ill(ustrissi)mo et Ecc(ellentissi)mo S(ignor) Filippo Pasqualigo Meritiss(im)o Prov(vedito)r della Canea, et suo distretto:

Vedendo noi poveri Capitanei, et resto di populo, che habitano in questo luoco della Sfaccchia, amorevoli, et fideli Ser(vito)ri di V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma qualmente il tempo passa,

τὸ ζήτησει, ὅταν προσβληθεῖ, κανεῖς δὲν θὰ ἀποπειραθεῖ νὰ αὐτοδικήσει.

Αὐτὰ θελήσαμε νὰ ἀναφέρομε εὐλαβῶς σὴν Ἐξοχότητά Σας, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ βεβαιωθεῖ γιὰ τὸν πόθο μας νὰ ζήσομε μ' αὐτὴ τὴν εἰρήνην καὶ νὰ τὴ διατηρήσομε, πράγμα ποὺ δὲν ἔχομε κάνει ποτὲ ὡς τώρα, ὅπως πρέπει, μὲ πῶς γερὰ θεμέλια, τόσο ἀπὸ φυσικὴ κλίση γιὰ τὸ καλὸ ὅσο καὶ ἀπὸ φόβο, σὲ κάθε περίπτωση, μπροστὰ σὴν Δικαιοσύνην, ποὺ ἡ Ἐξοχότητά Σας ἀπονέμει σὲ ὅλους· καὶ ἐμπιστευόμαστε τοὺς ἑαυτοὺς μας ταπεινὰ σὴν εὐμένειά Της.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΟΘΗΚΕ ΣΤΟΝ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟ κ. ΦΙΛΙΠΠΟ ΠΑΣΚΟΥΑΛΙΓΚΟ, ΠΡΟΒΛΕΠΤΗ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ, ΥΠΟ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ. 27 ΤΟΥ ΟΧΤΩΒΡΗ 1594 ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΣΦΑΚΙΑΝΟΥΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΑ ΦΡΑΓΚΙΚΑ.

Ἐκλαμπρότατε καὶ ἔξοχότατε κ. Φίλιππε Πασκουαλίγκο, ἀξιότατε Προβλεπτὴ τῶν Χανιῶν καὶ τῆς περιφέρειάς των.

Βλέποντας ἑμεῖς οἱ φτωχοὶ καπεταναῖοι καὶ ὁ ὑπόλοιπος λαός, ποὺ κατοικοῦν σὶ τὸν τόπον αὐτὸ τῶν Σφακιῶν, ἀφοσιωμένοι καὶ πιστοὶ θεράποντες τῆς Ἐξοχότητάς Σας, πῶς ὁ καιρὸς περνᾷ καὶ μαζὶ μ' αὐ-

et la speranza, che ci ha promesso l'Ecc(ellentissimi)mo s(igno)r Prov(vedito)r G(e)n(er)al Mocenigo in due supplicationi, che presentassimo a sua S(ignoria) Ecc(ellentissimi)ma nel tempo del suo generalato³², per quiete di questo luoco, et delli buoni servitori di S. Marco, et per istirpation degl'huomeni malfattori, con le quali supplicationi dimandavamo, et pregavamo sua S(ignoria) Ecc(ellentissimi)ma di esser contenta d'acceptare la nostra dimanda, et far appresso il Ser(enissimi)mo nostro Principe, che vi venga qui, per nostro giudice³³ Nobile da Venetia, che habbia auctorità di tuor³⁴ per ciò che questi molti, et infiniti mali, che giornalmente fanno, procedono dall' impotenza delli Nobili giudici, che qui ci manda l' Ill(ustrissimi)ma S(ignoria) N(ost)ra³⁵; li quali non ha-

τὸν ἢ ἐλπίδα πὸν μῆς ἔδωσεν ὁ ἐξοχότατος κύριος Γενικός Προβλεπτής Μοτσενίγκο, ὕστερα ἀπὸ δυὸ αἰτήσεις, πὸν ὑποβάλαμε στὴν Ἐκκλαμπρότητά Του, τὸν καιρὸ πὸν ὑπηρετοῦσε σὰν Γενικός Προβλεπτής, ζητώντας τὴν ἡσυχία τοῦ τόπου τούτου καὶ τῶν καλῶν ὑπηκόων τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τὸ ξερορίζωμα τῶν κακοποιῶν, μὲ τις ὁποῖες αἰτήσεις ζητούσαμε καὶ παρακαλούσαμε τὴν Ἐξοχότητά Του νὰ εὐαρεστηθεῖ νὰ δεχτεῖ τὴν παράκλησή μας καὶ νὰ μεσιτέψει στὸ Γ' αὐθιγὸν Ἄρχοντά μας, γιὰ νὰ μῆς στείλει ἐδῶ, σὰν Ἄρχοντα δικαστὴ (Judex), ἕναν εὐγενῆ ἀπὸ τὴ Βενετία, πὸν νὰ ἔχει ἐξουσία νὰ λάβει μέτρα σχετικὰ μ' αὐτό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται αὐτὰ τὰ πολλὰ καὶ ἀτέλειωτα κακά, πὸν καθημερινὰ κάνουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῶν εὐγενῶν δικαστῶν, πὸν μῆς στέλνει ἐδῶ ἢ ἐκκλαμπρότατη Αὐθεντία μας (Signoria)· γιὰτὶ οἱ δικαστὲς αὐτοί, μὴ ἔχοντας ἐξουσία πάνω στὴ ζωὴ τῶν

³²⁾ Ἡ δεύτερη ἀπὸ τις ἀναφορὲς αὐτὲς εἶναι ἐκείνη πὸν δημοσιεύεται παραπάνω. Γιὰ τὴν πρώτη βλ. παραπάνω σ. 434.

³³⁾ Δὲν ἐννοεῖ ἐδῶ ἀπλὸ δικαστὴ, ἀλλὰ Προβλεπτὴ μὲ εἰδικὴ δικαστικὴ δικαιοδοσία, ἀρχὴ δηλαδὴ ἀνάλογη μὲ τὴν ἀρχὴ τῶν *Judices* πὸν ἀντὶ καστελλάνων στέλλονταν στὶς ἐπαρχίες Ἀμαρίου καὶ Κάτω Συβρίτου (Ἁγ. Βασιλείου)· πρβλ. Σ. Ξανθοῦ δίδη, Ἡ Ἐνετοκρατία κλπ. σ. 13 ὑποσ. 1.

³⁴⁾ Σπάνιο ρῆμα ἀπὸ τὸ λατιν. *tueor*—*tueri* μὲ τὴν ἔννοια: ἐπιβλέπω, φροντίζω.

³⁵⁾ Ἡ *Signoria*, τὸ Συμβούλιο δηλαδὴ πὸν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸ ρέκτορα καὶ δυὸ συμβούλους (πρβλ. Σ. Ξανθοῦ δίδη, ὅ.π. σ. 12), διόριζε τὸν Προβλεπτὴ τῶν Σφακιῶν, πὸν ἐδῶ ὀνομάζεται *Judex*. Ἀκριβέστερα ἡ δικαιοδοσία του καθορίζεται στὴν ἐκθεση τοῦ Ἰωάν. Μοτσενίγκο τοῦ 1589: «ἐκλέγεται ἀνὰ διετίαν μεταξὺ τῶν εὐγενῶν ἀποίκων τῶν κατοικούντων εἰς Χανία. Οὗτος ἔχει μεγαλυτέραν ἐξουσίαν ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἔχουν οἱ καστελλάνοι τῶν καστελλίων τοῦ Βασιλείου, δυνάμενος νὰ καταδικάζῃ μέχρι 18 μηνῶν εἰς τὰ κάτεργα, εἰς δὲ τὰ ἀστικά νὰ κρίνῃ ἀνεξαργήτως ποσοῦ» (Σ. Γ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ.

vendo autorità nella vita dell'huomo, per li errori suoi, le danno il castigo in danari, la qual cosa vedendo li malfattori, come con li danari medicano le sue male operationi, continuano da anno in anno in peggio: Di modo, che in poco tempo, se non si farà questo rimedio, ha da dishabitar totalmente questo luoco che restino li tristi, et che li buoni si istirpano, che sono servitori di San Marco, et Marangoni, calafati, et Maestri, che fanno il legname, et pegole, e quali sono stati sempre pronti nelli servitij delli Arsenali del Ser(enissi)mo Principe nostro, con grandissimo avantaggio di danari. Al presente di nuovo habbiamo voluto noi poveri suoi servitori, con questa nostra supplicatione buttarsi sotto i piedi di V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma con li gienocchi in terra; pregandola esser contenta di far, che questa nostra dimanda sia intesa presso il Ser(enissi)mo N(ost)ro Principe: mettendo sopra ciò V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma diligenza, et l'auttorità sua per noi suoi fidelissimi servitori, per ciò, che facendosi questo pare, che V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellentissi)ma libera da gran schiavitù, et fastidij noi, et il suo luoco, che ne ha molto bisogno di esso per ogni sua occasione, et a V(ostra) S(ignoria) Ecc(ellen-

ἀνθρώπων γιὰ τὰ πταίσματά τους, τοὺς ἐπιβάλλουν χρηματικὴ ποινὴ καὶ ἔτσι οἱ κακοποιοί, βλέποντας πὼς μὲ τὰ χρήματα μποροῦν νὰ ξεπληρώσουν τὶς κακὲς πράξεις των, ἐξακολουθοῦν ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο νὰ κάνουν χειρότερα, ἔτσι πού, ἂν δὲν γίνεῖ αὐτὴ ἡ θεραπεία, ἔχει νὰ ἐρημωθεῖ σὲ λίγο καιρὸ ὁλότελα ὁ τόπος αὐτός, γιὰ νὰ μείνουν οἱ κακοὶ καὶ νὰ ξερριζωθοῦν οἱ καλοὶ, πὸν εἶναι στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἁγίου Μάρκου, μαραγκοί, καλαφάτες καὶ μαστόροι, ἐργάτες τοῦ ξύλου καὶ τῆς ρετσίνας, πὸν πάντοτε πρόθυμα ὑπηρέτησαν σιὰ ναυπηγεῖα τοῦ Γαληνότατου Ἄρχοντά μας, πρὸς μεγάλη χρηματικὴ ὠφέλειά του,

τώρα πάλι ἐμεῖς, οἱ ταπεινοὶ θεράποντές Του, μ' αὐτὴ μας τὴν αἴτηση θελήσαμε νὰ πέσομε σιὰ πόδια τῆς Ἐξοχότητάς Σας μὲ τὰ γόνατα σιτὴ γῆ, παρακαλώντας Τὴν νὰ εὐαρεστηθεῖ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἡ αἴτησή μας αὐτὴ νὰ εἰσακουστεῖ ἀπὸ τὸ Γαληνότατο Ἄρχοντά μας· καὶ νὰ προσθέσῃ πάνω σ' αὐτὸ ἡ Ἐκλαμπρότητά Σας τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὸ κῆρος Τῆς γιὰ μᾶς τοὺς πιστότατους δούλους Τῆς, κι' ἔτσι πού, κάνοντας αὐτὸ ἡ Ἐκλαμπρότητά Σας, νὰ ἀποδειχθεῖ πὼς ἐλευθερώνει ἀπὸ μεγάλη σκλαβιὰ καὶ ἀναστατώσεις τόσον ἐμᾶς ὅσο καὶ τὸν τόπο, πὸν ἔχει

I, σ. 8-9). Αὐτὸ πὸν ζητοῦν τώρα μὲ τὴν ἀναφορὰ οἱ Σφακιανοὶ εἶναι: α' ὁ Προβλεπτής τους νὰ εἶναι εὐγενὴς βενετὸς ἀπὸ τὴ Βενετία, καὶ β' ἡ ἐνίσχυση τῆς ἐξουσίας του.

tissi)ma affettionatissimam(en)te si offerimo, baciandole le mani.

Fu scritta alla Canea adì 22 ottobre 1594.

Io Paulo Scordilli scrivo, per nome del Cap(ita)n Galergi lignò³⁶ qualm(en)te afferma³⁷ ut s(ubr)a³⁸.

Io Paulo Scordilli affermo ut s(ubr)a.

Io Papà Capadoca lignò Nod(ar)o affermo ut s(ubr)a.

Io sud(ett)o Papà sottoscrivo per D(omin)o Piero lignò, et afferma ut s(ubr)a.

Io Gier(oni)mo Scordilli sottoscrivo per nome del cap(ita)n Stratigò mio padre qual afferma ut s(ubr)a.

Io Papà Nicolò Scordilli affermo ut s(ubr)a.

Io Manusso lignò Alfieri del cap(ita)n Galergi hò sottoscritto.

μεγάλη ανάγκη ἀπ' αὐτὸ γιὰ κάθε περίπτωση· καὶ διατελοῦμε ἐξαιρετικὰ ἀφοσιωμένοι στὴν Ἐκλαμπρότητά Σας, φιλώντας Σας τὰ χέρια.

Γράφτηκε στὰ Χανιά στὶς 22 τοῦ Ὀκτώβρη 1594.

Ἐγὼ Παῦλος Σκορδίλης γράφω στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Καλέογγη καὶ μαρκάρω (;) ἔτσι πὺν βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Παῦλος Σκορδίλης βεβαιώνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Παπὰ Καπαδόκας μαρκάρω, νοτίρος, καὶ βεβαιώνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ ὁ ὡς ἄνω Παπὰς ὑπογράφω γιὰ τὸν κύρ Πιέρο καὶ βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Γερώννυμος Σκορδίλης ὑπογράφω στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Στρατηγοῦ, πατέρα μου, πὺν βεβαιώνει ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Παπὰ Νικολὸς Σκορδίλης βεβαιώνω ὡς ἀνωτέρω.

Ἐγὼ Μανούσος μαρκάρω, σημαιοφόρος τοῦ καπετὰν Καλέογγη ὑπόγραφα.

³⁶⁾ Τὸ ἀπόγραφο ἀναγράφει καὶ ἐδῶ καὶ παρακάτω τὴ λέξη lignò. Ἐν πρόκειται περὶ τύπου τοῦ βενετ. ρήματος lignar (linear) = μαρκάρω μὲ σπάγγο εὐθείες γραμμές, θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγηθεῖ: μαρκάρω. Τὸ ρῆμα δὲν θὰ ἦταν ἀταίριαστο στὴ γλῶσσα ναυπηγῶν· καὶ τέτιοι ἦταν ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς Σφακιανούς. Δὲν θεωρῶ πιθανὸν ὅτι πρόκειται γιὰ λάθος τοῦ ἀντιγραφέα ἀντὶ signò (= ὑπογράφω), ἐπειδὴ ἀναφέρεται στὸ κείμενο τέσσερις φορές. Ἀνεξίτητος εἶναι ἐπίσης ὁ τονισμὸς πὺν δίνει τύπο τρίτου ἐνικοῦ προσώπου τοῦ passato remoto, ἀπαράδεκτον ἐδῶ.

³⁷⁾ Ἡ λέξη affermare (ἀφερμάρω) ἐπεκράτησε καὶ στὴν ὀρολογία κρητικῶν συμβολαίων· πρβλ. στὰ συμβόλαια τοῦ Ἁρετίου («Χριστιανικὴ Κρήτη» Α', σ. 242: «Ἐγὼ Γερμανὸς ἱερομόναχος ἀφερμάρω τὰ κάτωθεν»). Στὰ ἴδια συμβόλαια ἀπαντᾶται καὶ κοφερμάρω.

³⁸⁾ Ἡ λατινικὴ ἔκφραση ut supra ἐξακολουθεῖ ἀκόμη: αἱ σήμερα νὰ

- Io Papà Janni Scordilli affermo ut s(upr)a.*
Io Pamfilo Scordilli cap(itan)o stratigio ho sottoscritto.
Io Papà Ja(n)ni ho sottoscritto per nome di D(omino) (?) Giorgi Vacichi, et afferma ut s(upr)a.
Io Polo Polopulo Cap(itan)o affermo ut s(upr)a.
Io Giorgi Scordili Nod(ar)o dell' Imperial auttorità³⁹ ho sottoscritto.
Io Stratti Scordilli sottoscrivero.
Io Cost(anti)n Scordilli sottoscrivero.
Io Papà Cost(anti)n Eulogine affermo.
Io Papà Cost(anti)n scrivo per nome del cap(ita)n Giorgio Gazzaneva, et afferma ut s(upr)a.

- Ἐγὼ Παπὰ Γιάννης Σκορδίλης βεβαιῶνω ὡς ἄνωτέρω.
 Ἐγὼ Πάμφιλος Σκορδίλης καπετὰν στρατηγὸς ὑπόγραφα.
 Ἐγὼ Παπὰ Γιάννης ὑπόγραφα στὸ ὄνομα τοῦ κύρ Γιώργη Βασιί-
 κη καὶ βεβαιῶνει ὡς ἄνωτέρω.
 Ἐγὼ Πῶλος Παλόπουλος καπετάνιος βεβαιῶνω ὡς ἄνωτέρω.
 Ἐγὼ Γιώργης Σκορδίλης, νοδάρος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας
 ὑπόγραφα.
 Ἐγὼ Στρατῆς Σκορδίλης ὑπογράφω.
 Ἐγὼ Κωνσταντῖνος Σκορδίλης ὑπογράφω.
 Ἐγὼ Παπὰ Κωνσταντῖνος Εὐλογῖνος βεβαιῶνω.
 Ἐγὼ Παπὰ Κωνσταντῖνος γράφω στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Γιώργη
 Κατσανέβα καὶ βεβαιῶνει ὡς ἄνωτέρω.

χρησιμοποιεῖται σὲ δικαστικὰ ἔγγραφα στὴ Γαλλία· (βλ. Petit Lagousse illustré : allocutions).

³⁹⁾ Γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν Σκορδιλῶν ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς ἀρχοντόπου-
 λους βλ. Σ. Ξανθοῦδίδη, Τὸ δίπλωμα (προβελέγιον) τῶν Σκορδιλῶν Κρή-
 τισ, ΕΕΚΣ, Β', σ. 300. Στὰ συμβόλαια τοῦ Ἄρειου («Χριστ. Κρήτη» Α') εἶ-
 ναι συνηθέστατη ἡ ἔκφραση: «νοτᾶρος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας», δηλαδὴ δημό-
 σιος συμβολαιογράφος καὶ: «νοτᾶρος τῆς ἀποστολικῆς καὶ βασιλικῆς ἐξουσίας», ἢ
 «νοτᾶρος πούμπλικος». Σὲ συμβόλαια τοῦ 1447 (Β. Ψιλάκη, Ἱστορία τῆς Κρή-
 τισ, Χανιά 1909, τόμ. Β', παράρτημα, σ. 98) ἀναφέρεται: «νοτᾶρος ἰμπε-
 ριᾶλες», δηλαδὴ αὐτοκρατορικὸς ἢ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἔκφρα-
 ση αὕτη εἶναι ὑπόλειμμα τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, πού διατηρήθηκε στὰ
 Σφακιά καὶ στὴν περίοδο τῆς βενετσάνικης κατοχῆς: «Οὔτοι (οἱ Σφακιανοὶ) θεω-
 ροῦν ἑαυτοὺς εὐγενεῖς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλ-
 λήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς προνόμια τὰ ὁποῖα
 διατηροῦν ἀκόμη καὶ σήμερον» (βλ. Ἐκθεση τοῦ Φ. Πασκουαλίγκο, 1594 στὸ:
 Σ. Γ. Σπανᾶκη, Μνημεῖα κλπ. τόμ. ΙΙ).

*Io Micheletto Papadopulo sottoscrivo, et affermo ut s(ubr)a.
Io cap(ita)n Ianni Patero Cazzulli sottoscrivo per nome mio
et per nome del cap(ita)n Vardi mio m(issie)r⁴⁰ et affermo ut
s(ubr)a.*

*Io lionin Stratigò scrivo per nome di Micali papadopulo ditto
Vrexi figl(i)o di Nicola samaritti, il quale per nome suo, et per
nome delli altri della sua prole supplica, et afferma quanto nel-
la presente supplica appar.*

*Io leonin soprad(ett)o scrivo per nome di Nicola Papadopulo
d(ill)o alivecri⁴¹ Alfier, il quale supplica per nome suo, et per
li altri della sua prole quanto di sopra si contien.*

*It⁴² scrive per nome di Giorgilà Papadopulo Papagliò Gior-
gilà, et con gran instantia supplica quanto nella presente suppli-
catione si contien.*

*Et perchè non sa niun di loro scriver ha scritto io essendo co-
sì pregato da loro.*

*Ἐγὼ Μιχελέτος Παπαδόπουλος ὑπογράφω καὶ βεβαιῶνω ὡς ἄνω-
τέρω.*

*Ἐγὼ καπετὰν Γιάννης Πάτερος Κατσούλης ὑπογράφω στὸ ὄνομά
μου καὶ στὸ ὄνομα τοῦ καπετὰν Βαρδῆ, τοῦ πεθεροῦ μου (;), καὶ βε-
βαιῶνω ὡς ἄνωτέρω.*

*Ἐγὼ Λιονῆς (Λεωνίδας) Στρατηγὸς γράφω στὸ ὄνομα τοῦ Μιχά-
λη Παπαδόπουλου, τοῦ ἐπιλεγόμενου Βρέξη, γυιῶ τοῦ Νικόλαου Σα-
μαρίτη, πού, στὸ ὄνομά του καὶ στὸ ὄνομα τῶν ἄλλων τῆς γενιᾶς του,
αἰτεῖται καὶ βεβαιῶνει, ὅσα ἀναφέρονται στὴν αἴτηση τούτη.*

*Ἐγὼ ὁ ὡς ἄνω Λιονῆς γράφω στὸ ὄνομα τοῦ Νικολάου Παπαδό-
πουλου, τοῦ ἐπιλεγόμενου Ἀλιβεκροῦ Σημαιοφόρου, πὺν αἰτεῖται στὸ
ὄνομά του καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους τῆς οἰκογένειάς του, ὅσα ἀναφέρονται
παραπάνω.*

*Ἔτσι γράφει στὸ ὄνομα τοῦ Γιωργιλᾶ Παπαδόπουλου ὁ Παπαλιὸς
Γιωργιλᾶς καὶ παρακαλεῖ θεορμὰ γιὰ ὅσα περιέχονται στὴν παροῦσα
αἴτηση.*

*Καὶ ἐπειδὴ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν ξέρει γραφὴ ἔγραψα ἐγὼ παρα-
κληθεὶς ἀπ' αὐτούς.*

⁴⁰⁾ Ὑποθέτω πὺς πρόκειται γιὰ τὴ λέξη missier, τίτλο πὺν χρησιμο-
ποιοῦνταν γιὰ τὸν πατέρα, τὸν πεθερὸ ἢ τὸν ἄνωτερο σὲ στρατιωτικὴ ἱεραρχία.

⁴¹⁾ Πρόκειται γιὰ παρωνύμιο; πρβλ. τὸ παραπάνω: ditto vrexì.

⁴²⁾ Ὑποθέτω ὅτι τὸ it εἶναι τὸ λατινικὸν ita (= ἔτσι).